

ביאורים

לקראת סוף הספר הגיע הרמח"ל לדבר על היראה. הוא מדגיש שהיא מגיעה בסוף הספר מפני הקושי לקנות אותה ובגלל מעלתה העליונה. יש מדרגות שונות של יראת ה', ולכל אחת מעלה חשובה בפני עצמה. המדרגה הראשונה היא יראת העונש. הפחד הפשוט והתמים ביותר מפני העונש שיבוא בעקבות עשיית עברה חלילה. זוהי המדרגה הבסיסית ביותר בעבודת ה', ויש לה ערך של בסיס חזק שעליו אפשר לבנות קומות נוספות. היא עוזרת לנו ליישר, קודם כל, את המעשים ואת המחשבות. יראת העונש אינה צריכה להגיע מהפחדות ומאיומים, אלא עניינה הוא להציג דברים ברורים ומוחלטים. ליצור מסגרת ברורה של שחור ולבן, אסור ומותר. כמו אצל ילד קטן שיודע שאם יעשה משהו מסוכן אביו יכעס עליו מאוד, בלי הרבה הסברים ונימוקים. הידיעה של הילד שעל מעשה מסוים אביו כועס מרתיעה אותו ומונעת ממנו לעשותו. בתחילת הדרך נדרשת מסגרת העוזרת לנו להישאר בתלם.

על גבי קומה זו יכולות להיבנות קומות נוספות בעבודת ה'. אנשים הרוצים לעבוד את ה' באופן שלם יותר לא יסתפקו במדרגה הראשונה של היראה, אלא ימשיכו ויעלו מקומה לקומה. המדרגה השנייה ביראת ה' היא יראת הרוממות. אדם בעל יראה זו אינו נמנע מעשיית עברה מחמת פחד בלבד, אלא מתוך כבודו של ה' יתברך. הוא יודע שיש מעשים שהקב"ה מואס בהם, ולכן הוא משתדל להתרחק מהם ולא לעשותם. זו מדרגה גבוהה יותר. יש הבדל בין שתי היראות גם בגישה וגם בעשייה בפועל, בגישה - היראה את ה' מחמת פחד עובד את ה' לצורך עצמו, הוא פשוט מפחד על נפשו. לעומת זאת היראה את ה' בגלל כבודו הגדול של הקב"ה משתדל לכבד את ה' יתברך. ובעשייה בפועל - הפחד יכול לעשות מצוות כמי שמכריחים אותו, לעומת זאת חברו עושה זאת בשמחה ומוסיף מעצמו.

הרחבות

• יראת הרוממות ויראת העונש

אך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת. אדם הזוכה למדרגה של עבודת הבורא מתוך יראת הרוממות ויראת החטא שבהן עוסק רמח"ל כאן, צריך עדיין לפעמים להשתמש ביראת העונש וכפי שכתב רבי דוד שלמה אייבשיץ: "ובל תחשוב, שמי שהגיע למדרגת יראת הרוממות שוב אין צריך לעסוק במה שלמטה מבחינה זו, דאם-כן מי שהגיע למדרגת האהבה שוב אין צריך לעבוד ביראה, וזה אי אפשר. אלא העניין, כמו שמבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן ה' (ע"ן ט"ז סעיף קטן א) שהאדם נעשה בכל יום ברייה חדשה, ולכן כמו שכל אדם בתחילת מעשהו צריך להתחיל מלמטה, כך אף על פי שהוא כבר הגיע למדרגה גדולה מכל מקום בכל יום צריך להתחיל מלמטה, מבחינת יראת העונש, אלא שאין צריך לשהות שם, כי ברגע אחד יעלה אל המדרגה אשר עומד בה, ויתעצם לעלות עוד כפי כוחו" [ערבי נחל, בראשית יג].

גם הרב קוק כותב שיש לעבוד את ה' מתוך יראת העונש אף כשהאדם כבר התרומם למדרגות גבוהות יותר: "לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו". בכל מצב ישנה השפעה טובה ליראה זו "הנם מרימים את אור האצילות שבנשמה, מישבים את החיים, וממלאים אותנו תוכן רציני הראוי להיות ליסוד נכון בבנין החברה היותר מאושרה". יראה זו מביאה את האדם "לחבב את החיים כולם, לעשותם רעננים ומאושרים" [מידות הראיה, יראה ז].

פרק כד - בבאור יראת החטא

הנה ראותנו המדה הזאת נמנית אחר כל המדות הטובות אשר זכרנו עד הנה, די לנו להעירנו על ענינה שראוי שיהיה ודאי ענין נכבד ועקרי מאד וקשה להשיג אותו, שנקבר לא יוכן להגיע אליו אלא מי שנקבר השיג כל המדות שקדם זכרם.

אמנם צריך שנקדים, כי מיני היראה הם שנים שהם שלשה, האחת קלה מאד להשיגה אין דבר קל כמותה. והשניה קשה, (והחלק השני של השניה קשה) מן הכל, ושלמותה כמו כן שלמות גדול מאד.

יש יראת הענש, וזהו המין הראשון, ויש יראת הרוממות, וזהו המין השני, שיראת החטא חלק שני ממנו. ונבאר עתה ענינם והבדליהם.

יראת הענש כפשוטה, שאדם יירא מעבר את פי ה' אלהיו מפני הענשים אשר לעברות, אם לגוף ואם לנפש.

והנה זאת קלה ודאי, כי כל אדם אוהב את עצמו וירא לנפשו, ואין דבר שירחיק אותו מעשות דבר אחר. ויתר מן היראה שלא תבואה בו איזה רעה, ואין יראה זו ראוייה אלא לעמי הארץ ולנשים אשר דעתן קלה, אך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת.

המין השני הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחיק מן החטאים ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יחל או איך יערב לבו של בשר-ודם שפיל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו. והנה זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, כי לא תולד אלא מתוך ידיעה והשכלה, להתבונן על רוממותו יתברך ועל פחיתותו של האדם, כל אלה דברים מתולדות השכל המבין ומשכיל, והיא היראה אשר שמנוה לחלק שני, מאחד מחלקי החסידות אשר זכרנו, בה יבוש האדם ויחרד בעמדו לפני קונו להתפלל או לעבד כל עבודה. היא היראה המושפחת שנשפחתו בה חסידיו עולם, והיא מה שמושה מדבר ואומר (דברים כח, נח), "ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך".

זאת היראה שאנחנו בבאורה עתה, דהיינו, יראת החטא, היא כמו חלק מיראת הרוממות שזכרנו, וכמו מין בפני עצמו. והינו כי הנה ענינה הוא שיהיה האדם ירא ודואג תמיד על מעשיו, פן נתערב בם איזה שמץ חטא או פן יהיה בם איזה דבר קטן או גדול שאינו לפי גדר כבודו יתברך ורוממות שמו.

הקושי הגדול בהשגת יראת החטא

שני מיני יראה (שהם שלוש) ומידת הקושי שבהשגתם

יראת העונש ופחיתותה

יראת הרוממות נובעת מהדעת

יראת החטא היא בכל עת - שלא כיראת הרוממות